

ART

ДИТЯЧІ І ВЕСІЛЬНІ ТРАДИЦІЇ В ІНІЦІАЦІЙНІЙ ЗАЧІСЦІ УКРАЇНЦІВ І ДАВНІХ СЛОВ'ЯН

Костюк Ольга Петрівна

к.філос.н., ст. викладач

Коняхіна Ольга Василівна

магістрантка

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Старобільськ, Україна

Вступ./Introduction. В традиційному українському й давньослов'янському суспільствах вагома роль належить ритуалам та обрядам ініціації. За визначенням А. ван Геннепа ініціації належать до групи обрядів переходу, які здійснюються за відповідними етапами й передбачають перехід індивіду з одного світоустрою (космічного або суспільного) в інший, організацію й підпорядкування соціального стану за ієрархічним принципом. Перший етап ініціації передбачає відокремлення ініційованого від оточуючого його світу. Другий етап відповідає порубіжному періоду, а на третьому – здійснюється повернення ініційованого до соціального оточення, але в оновленому або новому статусі. Зазвичай ініціації пов'язані з символікою переходу: вмирання (тимчасова смерть) – воскресіння (відродження, переродження). Через сукупність знаків-символів як носіїв містичного, сакрального у світорозумінні людини здійснювалося й закріплювалося позначення ініційованого у соціальному й культурному середовищі. Прикладом такого процесу в традиційному українському й давньослов'янському суспільствах були обряди ініціації, які супроводжувалися різними маніпуляціями з волоссям, зміною зачіски й головних уборів.

Мета роботи./Aim. Дослідити дитячі і весільні традиції в ініціаційній зачісці українців і давніх слов'ян. Виявити через сукупність знаків-символів в

ініціаційній зачісці символіку переходу й позначення ініційованого у соціальному й культурному середовищі.

Матеріали і методи./Materials and methods. У роботі використано наукові праці, які досліджені за методами реконструкції на основі етнографічних даних, фольклорних матеріалів про ініціації українців і інших слов'янських народів.

Результати та обговорення./Results and discussion. В ініціаціях за віковою ознакою (немовля – дитина – підліток – юнак) представлено перехід людини з однієї вікової групи в іншу. Однією з символічних обрядодій, характерних для традиційного українського й давньослов'янського суспільств є обряд постригу та пострижини, що передбачає обрізання волосся. Згідно з народним повір'ям, у волоссі знаходиться життєва енергія людини, тому при ритуальній стрижці стан ініціанта прирівнювався до тимчасового вмирання, а подальше відрощування символізувало воскресіння й, відповідно, перехід в іншу наступну соціальну групу.

Ю. Писаренко надає розуміння постригу та пострижин як таким, що символізують тимчасову смерть дитини й перебування її в порубіжному стані. Історик прирівнює ритуальну стрижку до давнього обряду присяги з дерном на голові, коли ініціант символічно входив до потойбічного світу. В цих ініціаціях волосся, що зрізалося, падало на землю й перемішувалося з нею, що значило входження людини до підземного світу. В. Балушок, розглядаючи ритуали і обряди ініціації українців і давніх слов'ян, вказує на обрядову стрижку волосся посвячуваних, що означало їх символічну смерть і потрапляння в потойбічний світ. На думку А. Байбуріна, обрізане волосся в ритуалах переходу символізує попередній стан людини й є однією з операцій по її «створенню». Дослідник розглядав обрізання волосся в пострижинах, що «провокує» здатність говорити й визначати стать дитини.

Зазвичай обряд постригу проводився дитині у віці одного року. Стригли волосся на голові спочатку хрестоподібно а потім усю голову. Пострижини хлопчаків залежно було від регіональних і культурних особливостей й

відбувалося приблизно в 5 – 7 років і могло проводитися не один раз. Для дівчинки подібні маніпуляції з волоссям приблизно у такому ж віці відповідало першому плетінню коси. Обов'язковими елементами обряду було посадження дитини на або біля предметів побуту, що символізували стать дитини. Для хлопчаків це були: сокира, шабля, борони, колодка для плетіння лаптів; для дівчинки – прядка, веретено, чесальний гребінь та інше. З цієї миті дівчинку починають одягати не просто в сорочку (як хлопчика), а в «жіночий одяг».

Для традиційного українського й давньослов'янського суспільств вагомими є весільні обряди, пов'язані з зачіскою нареченої. Одним з основних елементів образу нареченої був весільний вінок. У вінки вплітали маки, волошки, ромашки, чорнобривці, інші квіти. За народним повір'ям дівчина, яка надягла вінок, надягала оберіг, що захистить її від бід. Для зміцнення сили вінка до нього додавали любисток, полин, чебрець, часник, тобто таке зілля, яке мало захисні сили. До весільного вінка обов'язково вплітався барвінок як символ вічного кохання. Характерним доповненням до весільного вінка було пташине пір'я. На Бойківщині зустрічалися вінки з пір'ям пави. На Харківщині пір'я пави встромляли навколо обличчя під хустку. На Волині дівчата фарбували дрібне куряче пір'я в зелений колір та прикрашали ним зачіску. На Галичині прикрашали волосся кучериками з хвоста селезня, попередньо пофарбувавши його у зелений колір з воском.

Однією з урочистих подій під час весілля були маніпуляції з волоссям, а саме, з дівочою косою. На думку В. Балущка, у цих обрядах відбувалися жіночі ініціації, завершальною стадією яких було «нове народження». Регіональні особливості дозволяють простежити деякі відмінності у весільних обрядах. На Київщині такі дієства були пов'язані з розплітанням дівочої коси. Розплітав її наречений доти, доки не забирав заплетену стрічку, потім цю дію продовжували дружки. Цей обряд називали «тріпання коси». Дружка клала розплетену косу нареченої на лавку, а старості відводилися роль, за якою він схилявся до молодої через стіл та тричі проколював косу ножом. Відтоді молода переставала бути дівчиною. На Гуцульщині коси нареченої рубали

сокирою, на Волині – різали ножами. Острижене волосся жінка ховала під очіпок, носити косу вона вже не могла. «Нове народження» в новому статусі закінчувалося покриванням голови молодої головним убором (намітка, серпанок, примітка, каптур).

Висновки./Conclusions. Досліджені дитячі і весільні традиції в ініціаційній зачісці українців і давніх слов'ян дозволяють встановити, що через сукупність знаків-символів здійснювалося й закріплювалося позначення ініційованого у соціальному й культурному середовищі.